COL·LECCIÓ **LOCAL GLOBAL**

Legitimant l'explotació: Discurs i poder en projectes extractivistes

Coordinat per

REDS
solidaridad para la transformación social

De lo local a lo global:
retos y desafíos en la incidencia política local para la protección internacional de los #DDHH

En col·laboració amb

Centre of Discourse Studies

Amb el suport de

ACCD Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament

Generalitat de Catalunya

Coordinació general, editat i publicat per:
Reds – Red de solidaridad para la transformación social

Coordinació metodològica:
Paloma Elvira Ruiz i Lucía de la Presa
Centre of Discourse Studies

Investigació a càrrec de:
Paloma Elvira Ruiz
Aimée Martínez Vega
Giada Ferrucci
Pedro Cabezas
Mario José Sánchez

Correcció d'estil:
Paloma Elvira Ruiz

Maquetació
Ximena Chapero
www.ximenachapero.com

Traducció
L'Apòstrof
https://apostrof.coop

El contingut d'aquesta publicació és responsabilitat exclusiva de Reds i no reflecteix necessàriament l'opinió de l'ACCD ni de la Generalitat de Catalunya. Es permet lliurement copiar, distribuir i comunicar públicament aquesta obra sempre que se'n reconegui l'autoria i no s'utilitzi per a fins comercials. No es pot alterar, transformar o generar una obra derivada sense els crèdits oportuns.

Col·lecció Local Global
Barcelona, juny de 2025

Índex

Introducció

1 La nostra metodologia

1.1 La legitimació: estructures i estratègies discursives

1.2 La selecció dels materials analitzats

2 Estudi de casos

2.1 Catalunya: l'ampliació de l'Aeroport Josep Tarradellas Barcelona-El Prat

2.2 Colòmbia: Hidroituango

2.3 El Salvador: "Surf City"

2.4 Nicaragua: la mina d'or d'El Pavón

3 La construcció discursiva de l'extractivisme

3.1 Temes recurrents en la defensa dels megaprojectes

3.2 Com es construeix el consens entorn de l'extractivisme

Referències generals

Introducció

Des de fa més de 500 anys, l'explotació intensiva de recursos naturals en els territoris colonitzats no només va impulsar l'acumulació de riquesa en les metròpolis, sinó que va consolidar un model econòmic i civilitzatori basat en l'apropiació violenta de territoris per part de les elits metropolitanes, així com l'aniquilació, explotació i despossessió múltiple de les comunitats humanes i més que humanes que els habitaven.

Aquesta dinàmica extractiva de saqueig, lluny d'haver desaparegut amb els processos de descolonització política iniciats a partir del final del segle XVIII, ha persistit i **s'ha transformat sota noves lògiques en el context neoliberal**. En l'actualitat, les activitats extractives van més enllà de l'extracció de matèries primeres i recursos naturals, i s'expandeixen també cap a altres dinàmiques, incloent-hi formes d'extracció financera vinculades a l'especulació immobiliària, la turistificació i la mercantilització de la vida urbana (Gago i Mezzadra, 2015).

L'**expansió extractivista** ha de ser entesa com a part d'un règim polític, que en permet i facilita el desenvolupament. Es tracta d'un model que no sols se sosté a través de polítiques públiques i marcs reguladors dissenyats per afavorir l'explotació de territoris, sinó que **també recolza sobre discursos públics i estratègies mediàtiques que el naturalitzen**. Així, l'extractivisme és sovint presentat com la condició "normal", "natural", o fins i tot "històrica" de determinats territoris, i reforça la idea que uns certs enclavaments existeixen per ser explotats i que la seva "vocació productiva" és un destí inqüestionable, que permet *modernitzar* i fer *progressar* territoris i comunitats "oblidats", però sempre rics en béns naturals (Hoetmer *et al*., 2014; Biffi, 2014). Aquesta dinàmica vertebra el que Aníbal Quijano (2003) va denominar la "**colonialitat del poder**", per la qual, la raó moderna i antropocèntrica dota l'home blanc del poder per dominar i depredar la naturalesa i imposar l'hegemonia del model civilitzatori de desenvolupament eurocentrat per sobre de tota la resta.

Per tant, partint de la premissa que la construcció discursiva de l'extractivisme **és clau per a la seva consolidació i expansió**, en el marc d'aquesta recerca, hem examinat els discursos de legitimació de quatre megaprojectes en diferents contextos geogràfics, que constitueixen àrees d'intervenció internacional de Reds:

1

CATALUNYA:
Ampliació de l'Aeroport Josep Tarradellas Barcelona-El Prat

Aquest aeroport es troba en l'enclavament natural del Delta del Llobregat i la seva ampliació posa en perill l'ecosistema, les terres agrícoles i la fauna de l'àrea protegida de la regió, a més de generar impactes sociosanitaris negatius en les poblacions pròximes a la infraestructura.

2

COLÒMBIA:
Hidroituango

Aquesta central hidroelèctrica està situada sobre el riu Cauca –el segon riu més important del país–, concretament, en el departament d'Antioquia. Construir-la i posar-la en funcionament afecta el congost anomenat "cañón del río Cauca", que alberga espècies endèmiques de bosc sec tropical i poblacions ancestrals i pageses assentades a les zones del Bajo Cauca Antioqueño que subsistien de la pesca, l'arrieria, el *barequeo* (mineria artesanal) i l'agricultura.

3

EL SALVADOR:
"Surf City"

Aquesta infraestructura turística es projecta sobre la costa del Pacífic salvadorenc, en els departaments d'Ahuachapán, Sonsonate, La Libertad, La Paz, San Miguel, Usulután i La Unión. Aquesta regió alberga una biodiversitat significativa, que es podria veure devastada per l'execució del megaprojecte. A més, el projecte suposa una amenaça directa al mode de vida de les comunitats pageses i rurals que subsisteixen històricament de la pesca artesanal, el turisme local i l'agricultura.

4

NICARAGUA:
El Pavón

Aquesta mina d'or a cel obert es troba al municipi de Rancho Grande i forma part de la reserva natural Macizo de Peñas Blancas. Es tracta d'un municipi eminentment rural i caracteritzat pel dinamisme agropecuari basat en pràctiques agroecològiques, les comunitats i els béns naturals de les quals es veuen greument afectats per la penetració d'aquesta activitat extractiva.

Lluny de ser mers artefactes retòrics, els discursos de legitimació de l'extractivisme tenen efectes materials i polítics que condicionen la manera en què es perceben i es regulen els megaprojectes. A més, limiten les possibilitats de resistència de les comunitats afectades. Aquest informe, d'una banda, cerca evidenciar els mecanismes discursius que sostenen l'extractivisme contemporani. De l'altra, proporciona eines analítiques per qüestionar les narratives articulades entorn de conceptes com "desenvolupament" i "progrés". Finalment, proposa reflexionar sobre altres formes de vida possibles, centrades en la justícia global i el bon viure.

Per això, des de Reds, en coordinació amb el Centre of Discourse Studies, hem dut a terme un exercici de recerca aplicada que ens ha permès **comprendre de manera més integral les dinàmiques de legitimació discursiva dels megaprojectes extractivistes** que, malgrat que vulneren el dret a la vida i al territori de les comunitats afectades i incorren en elevats impactes socials i ambientals, persisteixen i amplien els contorns en el context global. L'equip de recerca ha estat conformat per **professionals de l'àmbit acadèmic i de la recerca, vinculats a moviments de defensa dels Drets Humans i del territori.**

Amb el suport del Centre of Discourse Studies, aquest equip ha estat format en la metodologia de l'**Anàlisi Crítica del Discurs** (ACD) la qual s'ha aplicat posteriorment en els diferents estudis de cas. Per a aquesta formació, es va elaborar un conjunt de materials didàctics i es van proporcionar graelles d'anàlisi que van permetre un procés guiat i escalonat. Així, el projecte va tenir un **doble propòsit**: d'una banda, **respondre a les nostres preguntes de recerca** i, de l'altra, **capacitar defensors del territori i els Drets Humans en una metodologia que puguin utilitzar de manera autònoma en el futur per enfortir les seves lluites.**

La nostra metodologia

1

L'**Anàlisi Crítica del Discurs** és un enfocament interdisciplinari que estudia com el llenguatge i la interacció social contribueixen a la reproducció de l›abús de poder, la dominació i la desigualtat. I també, a la seva resistència. Des de l'ACD s'entén que els discursos transporten "representacions socials" que guien les nostres interpretacions del món i contribueixen a sostenir ideologies determinades (Reds i Centre of Discourse Studies, 2022). Fins i tot quan es presenten com a "neutrals" o part del "sentit comú", els discursos poden consolidar determinades visions de la realitat i sostenir relacions de poder desiguals. **Identificar aquestes estructures discursives és, per tant, una eina clau per a la promoció de pensament crític.**

En aquest estudi, hem analitzat com es construeixen els discursos de legitimació entorn de megaprojectes extractivistes. Els qui promouen aquestes iniciatives les solen presentar com un imperatiu per al "desenvolupament", alhora que n'invisibilitzen o n'emmarquen els impactes socials i ambientals com a "danys col·laterals" o "sacrificis necessaris" en benefici del *bé comú*. A continuació, la secció següent presenta una breu revisió del concepte de legitimació i la seva aplicació en l'àmbit de l'ACD.

1.1 Legitimació: estructures i estratègies discursives

S'entén per legitimació els actes sociopolítics orientats a persuadir, presentar o demostrar la legalitat o moralitat del que es diu o es fa, o també a aconseguir credibilitat (Habermas, 1991; Martín Rojo i Van Dijk, 1998; Van Dijk, 1999; Van Leeuwen, 2007). Reyes (2011) també ho defineix com un procés pel qual els enunciadors acrediten un tipus de comportament social.

En aquest procés, el discurs juga un paper clau, ja que permet **emfatitzar els aspectes positius d'un objecte de legitimació** –com, en aquest cas, un megaprojecte–, alhora que oculta o minimitza aquells elements que podrien ser controvertits o perjudicials (Van Dijk, 2003). A més, la legitimació sovint es complementa amb estratègies de **deslegitimació d'actors, postures o arguments que qüestionin l'objecte de legitimació**.

Els discursos de legitimació i deslegitimació se sostenen en **pressupostos ideològics**, això és, en creences, normes i valors compartits dins de grups socials específics. Aquesta relació entre legitimació i ideologia es reflecteix en l'**estratègia semàntica global de la polarització**, cosa que Van Dijk (1999) anomena el "quadrat ideològic". Aquesta estratègia consisteix bàsicament a emfatitzar els aspectes positius de l'endogrup (en aquest cas, els qui promouen els megaprojectes) i els negatius de l'exogrup (en aquest cas, els qui s'hi oposen); i desemfatitzar els aspectes negatius de l'endogrup i els aspectes positius de l'exogrup.

L'estratègia semàntica de polarització es pot dur a terme mitjançant diferents **estructures discursives**. En aquest projecte atendrem, fonamentalment, a les estructures següents:

- **Estil lèxic**: analitzarem com l'ús d'uns certs termes influeix en la percepció d'actors, accions, processos i resultats, de manera que es permet mitigar determinats aspectes negatius o ressaltar el que és considerat positiu.
- **Estructures sintàctiques i papers semàntics (passivació-activació)**: estudiarem com l'ús de la veu activa i passiva ajuda a emfatitzar o desdibuixar, respectivament, la responsabilitat de determinats actors sobre les seves accions.
- **Estructures retòriques**: atendrem el fet que estratègies com la ironia, la hipèrbole, les metàfores i les repeticions poden modelar la percepció pública del megaprojecte i els seus opositors; així es contribueix a emfatitzar aspectes positius de l'objecte de legitimació i desemfatitzar aspectes negatius.
- **Ús estratègic de xifres o estadístiques** ("ball de xifres", segons van Dijk, 1991): analitzarem com la inclusió selectiva de dades estadístiques pot reforçar la imatge de viabilitat dels megaprojectes, fins i tot quan els números són presentats sense context o de manera esbiaixada.

- **Citació de fonts externes:** ja que la citació de fonts externes –i, particularment, veus d'"experts"– és un altre recurs clàssic de legitimació discursiva, ens interessa examinar quin ús se'n fa en aquests megaprojectes i quines implicacions tenen en la construcció d'un suposat *consens extractivista*.

- **Pressuposicions**: les pressuposicions són informació implícitament representada com a "coneixement comú" o "consensos socials". En aquest sentit, analitzarem com els promotors presenten determinada informació dels megaprojectes com a fets inqüestionables.

1.2 La selecció dels materials analitzats

Aquest estudi s'ha centrat en els discursos dels actors responsables de proposar i promoure els diferents megaprojectes. Aquests actors inclouen tant representants de les entitats promotores com altres grups o individus que donen suport a la iniciativa, com ara polítics, experts i grups de pressió.

Cada cas d'estudi ha seleccionat entre tres i quatre discursos accessibles públicament –com ara rodes de premsa, entrevistes, informes oficials, manifestos o publicacions en llocs web– en els quals aquests actors defensen o justifiquen l'execució del megaprojecte en diferents moments temporals. D'aquesta manera, s'ha buscat mostrar el desenvolupament del conflicte en el temps, així com el canvi i/o mimetització de posicions i arguments dels promotors dels diferents megaprojectes en funció del context polític i social.

Estudi de casos

2

Explora els estudis de casos!

Catalunya

Ampliació de l'Aeroport Josep Tarradellas Barcelona-El Prat

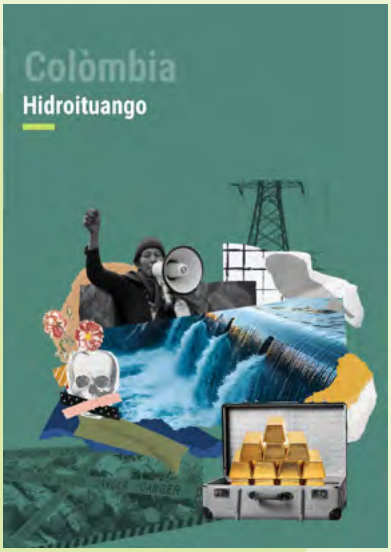

Colòmbia

HidroItuango

El Salvador

Surf City

Nicaragua

La mina d'or d'El Pavón

La construcció discursiva de l'extractivisme

3

L'anàlisi dels quatre megaprojectes extractivistes –Catalunya, Colòmbia, El Salvador i Nicaragua– revela patrons d'actuació que transcendeixen els seus propis contextos locals. En l'estudi s'identifiquen dinàmiques discursives globals que s'utilitzen en aquesta mena d'activitats econòmiques per aconseguir-ne l'acceptació. En aquest apartat explicarem els models discursius de legitimació comuns identificats en els casos analitzats.

En primer lloc, presentem els temes que, en els textos investigats, s'hi ressalten o reiteren com a impactes positius derivats de l'execució dels megaprojectes. En segon lloc, expliquem les estratègies discursives –selecció lèxica, homogeneïtzació, metàfores i personificacions, eufemismes i hipèrboles, *captatio benevolentiae* i "ball de xifres"– que els seus promotors i defensors utilitzen precisament per convèncer de l'interès de l'execució d'aquestes megaobres i aconseguir-ne un consens, malgrat totes les confirmacions a violacions de Drets Humans i degradació ambiental que generen.

Esperem que el reconeixement d'aquests patrons ens permeti comprendre les dinàmiques discursives que es troben a la base de la promoció de l'extractivisme i com actuar en conseqüència. Així mateix, esperem que contribueixi a reflexionar sobre el disseny de polítiques i accions orientades a la construcció d'alternatives al model extractivista colonial.

3.1 Temes recurrents en la defensa dels megaprojectes

En els seus discursos, els promotors i defensors d'aquests megaprojectes tendeixen a invocar de manera sistemàtica uns temes determinats a l'hora de presentar aquestes activitats extractives en termes positius. Aquest fenomen, conegut en els estudis del discurs com **topicalització**, consisteix a situar determinats temes o idees en el focus central de la comunicació. Com assenyala Van Dijk (2003), la topicalització es vincula estretament amb la legitimació ideològica: si algú desitja destacar els aspectes positius d'alguna cosa que defensa (en aquest cas, les activitats extractives i els seus suposats beneficis), el primer que ha de fer és topicalitzar (o ometre) aquesta informació.

> En altres paraules, el tema central d'un discurs no sols revela el que es vol comunicar, sinó també el que es tria ignorar o minimitzar. Com suggereix Ribas Bisbal (2004, p. 397), "**la selecció temàtica és una operació discursiva que té implicacions cognitives fonamentals. Seleccionar un tema vol dir focalitzar un aspecte de la realitat en detriment d'uns altres; vol dir activar uns dominis cognitius en detriment d'uns altres**".

Entre els patrons temàtics observats en els casos analitzats, destaca la insistència en:

Els (suposats) impactes socioeconòmics positius associats a l'activitat extractiva

L'anàlisi de patrons revela, a més, matisos i connexions específiques entre casos. Un dels aspectes més recurrents és la insistència en la **generació d'ocupació** com a principal benefici econòmic. En els **quatre megaprojectes**, els promotors destaquen la creació de llocs de treball com una contribució clau a l'economia local. En el **cas colombià**, aquest èmfasi es complementa amb la idea de l'augment d'***ingressos monetaris***, cosa que l'expresident Álvaro Uribe Vélez va arribar a denominar "renda fresca", suposadament generada per la venda de l'energia hidroelèctrica d'Hidroituango.

La comercialització de recursos també és un tema freqüent en el discurs dels defensors del megaprojecte miner d'**El Pavón** (Nicaragua), que el presenten com una via per ***augmentar la capacitat d'exportació*** del país i ***atreure inversió estrangera***.

De fet, la inversió estrangera és un eix central en la legitimació d'altres megaprojectes, com l'ampliació de l'**aeroport del Prat** (Catalunya) i la construcció del complex turístic **Surf City** (El Salvador). A Catalunya, on el sector turístic enfronta fortes crítiques per la sobreexplotació de la regió, els promotors del megaprojecte no busquen continuar atraient el turista recreatiu, sinó que advoquen per ***l'atracció d'una elit inversora*** en sectors com la tecnologia i els béns seents, que permeti consolidar Barcelona com un hub estratègic al sud d'Europa, garantint-ne la **competitivitat** enfront d'altres aeroports internacionals. Per contrast, en el cas de Surf City, la crida a la **inversió estrangera** respon a la necessitat de finançar la construcció d'infraestructura essencial per al megaprojecte turístic, com plantes de tractament d'aigües residuals.

Els quatre megaprojectes se solen presentar com a oportunitats per al ***desenvolupament*** i el ***creixement econòmic***, i fins i tot com a eines clau per a la ***recuperació econòmica*** de les regions on s'implementen.

Aquest tipus de topicalització s'inscriu en una ideologia desenvolupista i neoliberal, i la reprodueix, que associa el creixement econòmic amb l'extracció de recursos i la inversió estrangera com a ***motors del progrés***.

En presentar aquests megaprojectes com a inevitables i beneficiosos, es naturalitza un model extractivista que ignora els efectes socioambientals i deslegitima alternatives basades en la sostenibilitat i l'autodeterminació de les comunitats. A més, l'èmfasi en la captació de capital extern projecta la imatge d'iniciatives autosostenibles, encara que, en la pràctica, aquesta dinàmica reforça la dependència econòmica d'aquestes regions respecte a actors transnacionals.

El (suposat) compromís dels megaprojectes amb la conservació i sostenibilitat mediambiental, així com amb la protecció de la biodiversitat.

Un element transversal en tots els casos és que la **sostenibilitat** i **la protecció de la biodiversitat** són propietats dels megaprojectes. Aquest compromís, àmpliament publicitat pels promotors, inclou mesures com la implementació de tecnologies menys contaminants, programes de conservació d›espècies autòctones o inversions en energies renovables. No obstant això, aquestes iniciatives solen quedar en el pla discursiu, sense traduir-se en canvis estructurals en els models d›explotació que sustenten aquests megaprojectes. Més aviat, és tot el contrari. Això és el que normalment es coneix com una estratègica d'**ecoblanqueig** o ***greenwhasing***, en la qual el discurs de sostenibilitat opera com una eina de legitimació d'activitats extractives destinada a neutralitzar l'oposició social i a projectar una imatge de responsabilitat corporativa davant organismes nacionals i internacionals i la societat.

Per exemple, en el cas d'Hidroituango, els promotors capitalitzen la preocupació pública per la contaminació associada als combustibles fòssils i presenten la hidroelèctrica com una peça clau en la ***transició energètica*** de Colòmbia, destacant-ne la capacitat per generar energia "neta". No obstant això, aquest argument omet els severs impactes socioambientals del projecte, com el desplaçament forçat de comunitats, la destrucció del bosc sec tropical i l'alteració de l'ecosistema fluvial.

De manera similar, els defensors de **l'ampliació de l'aeroport del Prat** es reivindiquen com a impulsors de l'***economia verda*** i apel·len al seu compromís per reduir, en un futur, les emissions de carboni i transitar cap a les energies renovables, com la solar. No obstant això, aquest discurs entra en contradicció amb el fet que l'expansió del trànsit aeri comportaria un augment significatiu de la petjada ecològica a la regió, a més de destruir l'ecosistema de la llacuna de La Ricarda i d'afectar els agricultors que viuen del conreu al parc agrari del Llobregat amb la construcció de la nova pista.

En el cas de la mina d'or d'**El Pavón**, l'estratègia d'ecoblanqueig adquireix especial rellevància per l'enclavament en el qual s'inscriu el megaprojecte. Rancho Grande, el municipi on es projecta la mina, compta amb una llarga tradició de pràctiques de cultiu agroecològic i una forta presència de comunitats cooperativistes que promouen l'agricultura orgànica i la protecció del medi ambient. Davant aquest escenari, **els promotors de la mina han desenvolupat un *discurs ambientalista*** que busca guanyar-se la llicència social de les comunitats locals, **presentant l'explotació minera com a compatible amb la sostenibilitat i el benestar comunitari**. No obstant això, la coexistència d'una mina d'or a cel obert amb un model agroecològic planteja serioses contradiccions, ja que l'activitat minera comporta contaminació del sòl i de l'aigua, que afecta directament els mitjans de vida de la població local.

En el cas de **Surf City**, el discurs sobre la sostenibilitat s'articula entorn de la crisi hídrica del país, en el qual l'escassetat d'aigua i la contaminació de fonts superficials aconsegueixen nivells crítics, amb el 90% de les aigües contaminades segons el Ministeri de Medi Ambient i Recursos Naturals. Com en el cas d'Hidroituango, els promotors de Surf City capitalitzen aquesta preocupació social i presenten el megaprojecte com una oportunitat per abordar aquest problema estructural i **millorar**, entre d'altres, la **gestió i l'accés a l'aigua**. No obstant això, aquest discurs deixa fora l'impacte ambiental que el propi megaprojecte podria generar, així com la tensió entre el model turístic que promou i la disponibilitat de recursos hídrics per a la població local.

La topicalització de la sostenibilitat ambiental dels megaprojectes extractivistes es fonamenta en una ideologia que mercantilitza la naturalesa, que la tracta com un recurs explotable més dins de la lògica d'acumulació de capital per botí. En reduir la conservació ambiental a una qüestió de rendibilitat i eficiència, aquests megaprojectes perpetuen un model que prioritza el benefici econòmic sobre l'equilibri ecològic, la vida i els drets de les comunitats.

Els megaprojectes com a (suposats) projectes de nació i símbols de modernitat i pau.

En tots els casos analitzats, els megaprojectes són presentats com a iniciatives clau per enfortir la ***cohesió social*** i consolidar un ***projecte nacional de progrés***. Aquest discurs es construeix sobre la idea que aquestes infraestructures no sols beneficien les comunitats locals, sinó que representen un pas cap al desenvolupament del

país en el seu conjunt i medien la transició cap a una suposada nova etapa de la història: la del ***progrés***. En aquest sentit, **s'apel·la a ideals de modernització i autosuficiència, que permeten construir una imatge d'un futur pròsper**, en el qual els diferents territoris es projecten com a actors ***competitius*** en l'economia global.

A més, aquests megaprojectes solen ser presentats com a eines de ***mediació davant conflictes socials i facilitadors de processos de pacificació***. No obstant això, aquesta narrativa entra en contradicció amb la realitat, ja que aquests megaprojectes solen ser, precisament, la causa de greus violacions als drets de les comunitats que habiten els territoris on es desenvolupen, així com de danys.

Per exemple, en el cas de **Surf City**, el megaprojecte és promogut com una iniciativa clau per posicionar El Salvador en el mapa del turisme internacional, projectant una imatge de ***modernitat*** i ***desenvolupament*** que permeti al país superar el seu historial de violència i convertir-se en un destí atractiu per a la inversió i el turisme. No obstant això, aquesta narrativa oculta les profundes desigualtats socioeconòmiques i els conflictes ambientals que n'emergeixen a conseqüència del megaprojecte. A més, el discurs del desenvolupament turístic s'emmarca en un context d'estat d'excepció, que restringeix drets i criminalitza la protesta social, i que deixa les comunitats locals sense mecanismes efectius per qüestionar l'impacte del projecte als seus territoris.

En el cas d'**Hidroituango**, el megaprojecte és presentat com una infraestructura d'***interès nacional***, el desenvolupament del qual no sols garantiria l'autosuficiència energètica del país, sinó que contribuiria –segons els promotors– a construir tant físicament com simbòlica la Colòmbia del postconflicte armat intern. No obstant això, aquest argument omet que el projecte ha provocat desplaçament forçat, la militarització del territori i la criminalització i persecució a mort de líders socials que s'oposen a la construcció.

A més, la hidroelèctrica ha desposseït dels seus mitjans de vida i subsistència (pesca, arrieria, *barequeo* i agricultura) les comunitats que depenien del riu Cauca, perpetuant formes de violència estructural i socioambiental que contradiuen la narrativa de pacificació promoguda pels seus defensors.

Quant a **l'ampliació de l'aeroport del Prat**, els promotors la presenten com una aposta per ***solucionar un conflicte*** de llarg recorregut entre l'Estat espanyol i Catalunya entorn de l'(infra)finançament de les infraestructures catalanes. Des

de la perspectiva de la patronal catalana, l'ampliació representa una oportunitat perquè el Govern espanyol esmeni la seva gestió i corregeixi anys de desatenció. Per la seva banda, els promotors dins del Govern de l'Estat espanyol la plantegen com una manera de resoldre una disputa recurrent i evitar que aquest tema continuï sent instrumentalitzat per l'oposició catalanista. No obstant això, aquesta narrativa ignora l'impacte ecològic del projecte, que implicaria la destrucció de la llacuna de La Ricarda i un augment significatiu de la contaminació. També desestima l'oposició de moviments ecologistes i veïnals, que denuncien la falta de participació democràtica en la presa de decisions.

De manera similar, el projecte miner d'**El Pavón** s'emmarca en un discurs de ***desenvolupament nacional*** que el posiciona com una **font clau de riquesa i creixement econòmic** per al país. En aquest cas, ***s'apel·la a la història*** minera de Nicaragua i al seu potencial com a exportador d'or, legitimant l'activitat extractiva com a part d'una ***tradició*** econòmica que ha de ser recuperada i enfortida. No obstant això, aquest argument invisibilitza els impactes negatius de la mineria a cel obert, com la contaminació de l'aigua i la pèrdua de biodiversitat. Enfront de la mineria artesanal, els promotors del projecte han desenvolupat la narrativa d'una "nova mineria sostenible", que suposadament minimitza els danys ecològics mitjançant l'ús de tecnologies més eficients. No obstant això, aquesta retòrica no resol les contradiccions inherents a l'explotació minera i els riscos que implica per a les comunitats locals que depenen dels ecosistemes afectats.

Aquesta tematització dels megaprojectes se sosté en la *colonialitat del poder* (Quijano, 2003), que imposa, d'una banda, un "nosaltres" avançat i un "ells" endarrerits i, de l'altra, un model civilitzatori basat en l'explotació de la naturalesa i l'acumulació de riquesa a costa de poblacions històricament subordinades. A través d'aquests discursos, es reforça la idea del progrés i el desenvolupament, i s'oculten les desigualtats estructurals, la dependència econòmica i la violència socioambiental que generen, així com les formes de vida, economies locals i lluites socials que resisteixen a aquest model.

3.2 Com es construeix consens entorn de l'extractivisme

A questa secció examina com els defensors i/o promotors dels megaprojectes estudiats empren diferents estratègies discursives per seleccionar, emfatitzar i presentar en termes positius els temes discutits prèviament, alhora que ometen o minimitzen aspectes que no els interessa visibilitzar, com l'oposició i els impactes dels projectes. Entre les estratègies discursives més utilitzades trobem:

Selecció lèxica

En els discursos analitzats, els promotors i/o defensors dels megaprojectes trien acuradament el llenguatge per presentar el debat sobre la seva implementació en termes favorables, invisibilitzant o minimitzant els aspectes que generen dissonància.

Així, per exemple, en els casos de Colòmbia i Catalunya, els defensors dels megaprojectes recorren amb freqüència a termes com "**recuperació**" i "**restabliment**" per descriure les suposades conseqüències positives de la seva implementació. D'aquesta manera, l'activitat extractiva es presenta com una eina per equilibrar un *dèficit*, sigui en termes de solvència econòmica, confiança en les institucions públiques o cura del medi ambient.

A El Salvador, els promotors SurfCity seleccionen paraules com "**creixement**", "**desenvolupament**" i "**millora**" per projectar una imatge optimista del país i de les conseqüències de la implementació del megaprojecte. Davant de les "promeses

inconcluses" d'administracions anteriors –descrites així pel mateix president Nayib Bukele–, el megaprojecte és sovint referit com un "pla integral" de modernització, progrés i sostenibilitat.

De manera similar,en el cas de la mina d'El Pavón, l'adjectiu ***modern*** s'utilitza estratègicament pels seus defensors per descriure l'activitat extractivista que promouen. A través d'una estratègia discursiva de polarització semàntica (també observada en la resta dels casos), es construeix una oposició entre el seu model, caracteritzat com a "**modern**", "**sostenible**" i "**responsable**", i un altre model de mineria –implícitament desqualificat– com a tradicional (no modern), contaminant (no sostenible) i irresponsable (no regulat o il·legal).

Homogeneïtzació

Una estratègia discursiva recurrent en la promoció dels megaprojectes és l'homogeneïtzació dels actors socials involucrats i els seus interessos. A través d'aquesta estratègia, es dilueixen les diferències entre els diferents grups afectats i/o beneficiats per l'execució del megaprojecte, es minimitzen els conflictes i es construeix una imatge de consens entorn de l'activitat extractiva. **Per a això, l'ús de pronoms inclusius, la selecció lèxica i les pressuposicions exerceixen un paper fonamental**.

Per exemple, en el cas de Catalunya, l'apel·lació al "**nosaltres**" és una estratègia freqüent. Aquest pronom s'utilitza per incloure tant els qui promouen el projecte com la societat en el seu conjunt, de manera que es construeix una imatge de col·lectivitat entorn de la seva defensa. A més, **aquest "nosaltres" es presenta en termes positius, associat a valors com el diàleg, el progrés i el bé comú**. Sense dir-ho clarament, aquesta construcció pressuposa que els qui s'oposen al projecte representen el contrari: irracionalitat, falta de diàleg o resistència al desenvolupament**. De manera similar, els suposats beneficiaris del megaprojecte es presenten amb termes col·lectius com "la societat catalana**", ***"els ciutadans [de Catalunya]"***, "**Barcelona**" o fins i tot **"el país**"; així, invisibilitzen les diferències entre sectors de la població que es podrien veure perjudicats.

En el cas de **Surf City**, el president Nayib Bukele recorre sistemàticament a la primera persona del plural: "**Impulsarem** el turisme, un dels **nostres** més grans projectes i més emblemàtics turísticament parlant, que és Surf City", o "Aquesta obra [...] podrà ser utilitzada per ***tots els salvadorencs***". Aquests enunciats dilueixen les diferències entre el govern, les empreses beneficiades i la ciutadania, suggerint que tota la població participa i es beneficia en igualtat de condicions. En fer-ho,

s'oculten les desigualtats estructurals que determinen qui realment obté avantatges econòmics i qui s'enfronta a desplaçaments o impactes ambientals negatius.

L'homogeneïtzació de la ciutadania i l'èmfasi en el seu paper com a suposada beneficiària també és recurrent en els discursos de defensa d'Hidroituango. En aquest cas, els promotors apel·len a conceptes com "**la nació**", "**el país**" o "**els habitants d'Antioquia**", suggerint que la hidroelèctrica és un bé comú que beneficiarà tota la població per igual. De nou, mitjançant aquesta estructura veiem com **es dilueixen les diferències entre els sectors que podrien obtenir guanys econòmics directes i aquells que podrien enfrontar conseqüències socioambientals negatives per l'impacte del projecte**. En presentar la societat com un bloc homogeni, es deslegitima l'oposició a Hidroituango i al seu model extractivista, reduint-la a una minoria marginal que es resisteix al suposat interès general.

En el cas de la mina d'**El Pavón**, l'homogeneïtzació és també habitual a l'hora de promocionar el projecte. N'és un exemple l'eslògan "**mineria per a tothom**", utilitzat en campanyes de legitimació com el 2n Congrés Internacional de Mineria celebrat el 2016 a Managua. **Aquest eslògan sintetitza l'intent de diluir les diferències entre els beneficiaris directes de la mineria (és a dir, empreses i inversors) i els sectors de la població que sofreixen les seves conseqüències ambientals i econòmiques**. A més, alguns discursos en defensa del megaprojecte arriben fins i tot a apel·lar a la "**humanitat**" com a beneficiària última de la mineria, reforçant la idea d'un interès col·lectiu superior que justifica l'extracció de recursos.

Metàfores i personificació

L'ús de metàfores i personificacions és una estratègia retòrica clau en la promoció dels quatre megaprojectes, que contribueix a emmarcar l'activitat extractiva en termes positius i a reforçar la idea d'inevitabilitat o necessitat associada a la seva execució.

D'una banda, les metàfores funcionen com a mecanismes de reenquadrament que presenten els megaprojectes com a impulsors del desenvolupament, el creixement, el progrés o la sostenibilitat, evitant referències als conflictes socioambientals que generen. D'altra banda, la personificació dota als megaprojectes d'agència pròpia, representant-los com a actors actius capaços de generar beneficis per a la societat, la qual cosa reforça la seva legitimitat.

Per exemple, en els casos de **Catalunya** i d'**El Salvador**, els megaprojectes són referits metafòricament com a "**motors**" de "**creixement**", en el cas de Catalunya, i de "**pau, integració i desenvolupament**", en el cas d'El Salvador. Aquestes metàfores reforcen la idea que els megaprojectes són elements essencials per a l'avanç de la societat i deslegitimen qualsevol resistència a la seva execució. A més, en tots dos casos, els discursos de legitimació utilitzen metàfores que descriuen els megaprojectes com a instruments o espais clau per al desenvolupament. S'hi refereixen com a "**catalitzadors**", "**àncores**", "**vies**" o "**vivers**" de creixement, termes que els presenten com a elements estabilitzadors i generadors d'oportunitats.

En el cas de **Surf City**, la representació mediàtica també recorre a metàfores per resignificar els recursos naturals en funció de la promoció del turisme a gran escala. Un exemple clar és la metàfora que descriu les ones d'El Salvador com "**un diamant que ningú es va molestar a llustrar**". Aquesta construcció discursiva **presenta la naturalesa com un recurs econòmic infrautilitzat, suggerint que la seva explotació no sols és desitjable, sinó necessària**. A més, reforça la idea que el turisme és la via legítima per aprofitar el "potencial" de la costa salvadorenca, alhora que mostra l'actual govern com un actor acurat i preocupat pel benestar de tots els salvadorencs (vegeu "Homogeneïtzació") i invisibilitza els conflictes socioambientals i l'apropiació d'espais comunitaris per part del sector privat. En aquesta mateixa línia, **el megaprojecte Surf City apareix també personificat**, en tant que adquireix un rol actiu i gairebé messiànic en la transformació d'El Salvador en "**la nova meca del surf llatinoamericà**", encobrint el fet que la decisió sobre el megaprojecte respon a interessos polítics i empresarials específics i no a un mandat o desig popular.

En el cas de **Nicaragua**, l'ús de metàfores relacionades amb la naturalesa i el creixement també és comú. Per exemple, en alguns dels textos analitzats **la mineria és comparada amb un fertilitzant**. D'aquesta manera, l'explotació minera s'associa amb un procés natural o biològic, suggerint que el desenvolupament d'aquesta primera és una cosa orgànica i indispensable per a la prosperitat i s'oculten els seus impactes ecològics i socials.

En el cas de **Colòmbia**, la defensa d'Hidroituango incorpora **metàfores vinculades amb la veritat i la memòria històrica**, la qual cosa genera una forta càrrega simbòlica en un context marcat per la violència i la desaparició forçada de persones al canyó, també a causa del megaprojecte. Per exemple, l'alcalde de Medellín emmarca les accions de defensa del megaprojecte com un esforç perquè "no se **sepulti** la veritat" sobre el desastre socioambiental produït en aquest territori el 2018 i confia que "**surtin a la superfície** els responsables" de la tragèdia, la qual cosa –en associació amb el dolorós fenomen de la desaparició forçosa al territori– evoca la imatge del riu Cauca com un espai d'encobriment i de revelació de la veritat. En aquest cas,

l'ús de la personificació del megaprojecte també és ressenyable, perquè permet mostrar Hidroituango i a l'Empresa Pública de Medellín com a actors capaços de defensar heroicament "els interessos del país" (vegeu "Homogeneïtzació").

Eufemismes i hipèrboles

Íntimament relacionats amb les estratègies prèviament analitzades, els discursos de legitimació dels quatre megaprojectes recorren també a l›ús d›eufemismes i hipèrboles. Aquestes estratègies permeten minimitzar els impactes socioambientals que comporten, exagerar els suposats beneficis econòmics i socials, i presentar l›execució de totes aquestes iniciatives extractives com a processos harmoniosos i inqüestionables.

En els casos de **Catalunya** i d'**El Salvador**, l'ús d'eufemismes és clau en la representació de l'activitat turística, referida sistemàticament sota etiquetes com a "**turisme de qualitat**" i "**turisme sostenible**", respectivament (vegeu "Selecció lèxica").

Aquestes denominacions no sols estableixen una distinció implícita amb altres formes de turisme –les que suposadament manquen de qualitat o no són sostenibles–, sinó que també busquen contrarestar les crítiques que enfronta el sector a totes dues regions (vegeu "*Captatio benevolentiae*").

A través d'aquests eufemismes, es construeix la imatge d'un turisme controlat i beneficiós per a tothom (vegeu "Homogeneïtzació"), invisibilitzant les dinàmiques d'exclusió, precarització i privatització que aquests projectes comporten. De fet, en el cas de Catalunya, on aquestes crítiques han cobrat una gran rellevància social i mediàtica, aquesta estratègia s'intensifica mitjançant **la substitució del terme *turistes* pel de "visitants"** un eufemisme que suavitza la càrrega negativa associada a la massificació turística.

De manera similar, en el cas d'**El Pavón**, l'activitat extractiva minera és referida com a "**mineria moderna**", "**mineria responsable**" o "**mineria sostenible**" (vegeu "Selecció lèxica"), fet que busca encobrir els efectes destructius de l'extracció d'or defensat per aquest megaprojecte i presentar la indústria com a innovadora i respectuosa amb el medi ambient.

En el cas de **Colòmbia**, a causa de la magnitud dels danys socioambientals i humans de les inundacions ocasionades pel megaprojecte Hidroituango el 2018, els defensors recorren de manera sistemàtica a l'ús d'eufemismes per **evitar anomenar de manera clara el desastre ocasionat per la hidroelèctrica en aquest territori**. En aquest sentit, sovint s'hi refereixen com una "**contingència**" o un "**error**" que aporta "**aprenentatges com a societat**" (vegeu "Homogeneïtzació"), la qual cosa permet desplaçar la responsabilitat política i tècnica i atenuar la percepció del desastre ocasionat.

Així mateix, en tots els casos es recorre a l'ús d'hipèrboles per emfatitzar la importància del megaprojecte que es defensa. Per exemple, en el cas del Prat, l'aeroport és referit com "**el més sostenible i el més ecològic del món**" o, fins i tot, com "**una referència mundial en l'àmbit mediambiental**". De manera similar, Hidroituango és titllat com l'"**obra d'importància estratègica més gran**" o "**l'obra d'infraestructura clau per al desenvolupament del país**", mentre que els promotors de Surf City advoquen per convertir a El Salvador en "**la meca del surf llatinoamericà**" i els d'El Pavón reivindiquen el seu model de mineria com a "**indispensable per a la vida com la coneixem**".

'Captatio benevolentiae'

En tots els casos analitzats, aquesta estratègia retòrica és utilitzada pels defensors dels megaprojectes per generar simpatia en l'audiència i neutralitzar possibles crítiques. Per a això, en els casos en què l'abast mediàtic de les crítiques als megaprojectes és ampli, els promotors opten per fer petites concessions, que després són mitigades per construir una imatge positiva dels actors que els promouen, de manera que els posicionen com a agents responsables i compromesos.

Per exemple, en el cas de **Catalunya, si bé els promotors privats admeten l'existència de deterioració mediambiental de la zona protegida de La Ricarda**, en la qual l'ampliació de l'aeroport es projecta, **ràpidament neguen que aquesta estigui relacionada amb l'activitat de l'aeroport**. En canvi, en responsabilitzen els poders públics i, en un gest que busca presentar-los com a agents acurats i preocupats amb el medi ambient, es comprometen a fer de l'"aeroport de Barcelona-El Prat el més sostenible i el més ecològic del món" (vegeu "Eufemismes i hipèrboles"). En aquest sentit, es distancien de les acusacions d'intent d'ecocidi a la Ricarda fetes per associacions i col·lectius ecologistes i en pro del decreixement turístic, i arriben fins i tot a **presentar aquest megaprojecte com una eina per a la "recuperació" d'aquest espai natural** (vegeu "Selecció lèxica").

Aquesta retòrica és similar a la utilitzada pels promotors d'**El Pavón**, els qui, implícitament, **reconeixen fallades en el model miner tradicional**, però se'n distancien apel·lant a la modernitat, la responsabilitat i la sostenibilitat (vegeu "Selecció lèxica" i "Eufemismes i hipèrboles"). En aquest sentit, emfatitzen la implementació de *bones pràctiques ambientals* i el potencial de la mina per augmentar l'ocupabilitat a la regió, buscant atenuar les preocupacions que el projecte genera i evitar que les protestes contra aquesta indústria siguin percebudes com a legítimes.

A **El Salvador** i a **Colòmbia**, els promotors dels dos megaprojectes també recorren a aquesta estratègia, **reconeixent que totes dues activitats extractives poden haver incorregut en mala praxi en el passat, encara que responsabilitzen exmandataris i atenuen la dimensió dels danys previs mitjançant altres estratègies discursives, com els eufemismes**.

Els defensors es presenten com a actors compromesos amb el progrés, la modernitat, la pau i la prosperitat i invisibilitzen els conflictes que aquests megaprojectes generen i les desigualtats que (re)produeixen.

Ús interessat de xifres

L'estratègia del "ball de xifres" és una altra de les més habituals en els discursos de legitimació dels quatre megaprojectes. Aquesta estratègia no cerca precisament aportar precisió semàntica, sinó **dotar de veracitat la representació que els seus promotors tracten de construir mitjançant l'ús de determinades xifres** (és a dir, una imatge de creixement econòmic i d'augment de l'ocupabilitat nacional) i **posicionar-se com a actors amb credibilitat, autoritat i rigor tècnic per opinar sobre l'execució dels megaprojectes**. D'aquesta manera, mitjançant la manipulació, omissió o reinterpretació de dades clau, aquesta estratègia permet modular la percepció pública dels megaprojectes, desactivant l'escepticisme social i construint una aparença de viabilitat i objectivitat entorn de la seva execució.

En el cas de **Catalunya**, el "ball de xifres" és evident en la justificació del model turístic promogut fonamentalment per la patronal catalana, que **ressalta la contribució de l'aeroport al PIB de Catalunya i el nombre d'ocupacions creades al sector, però omet referències a la precarietat laboral, la temporalitat de l'ocupació o la concentració de beneficis en grans corporacions**. Així mateix, aquesta estratègia és posada al servei de l'argumentació en pro del seu compromís amb la conservació i sostenibilitat.

En el cas d'**Hidroituango, el "ball de xifres" s'utilitza per emfatitzar les accions positives de la compensació i recuperació del bosc i de la reducció d'emissions de CO_2. No obstant això, aquesta atenció als números oculta les causes d'aquestes accions en funció del mal irreparable al bioma** o l'augment del metà que produeix la hidroelèctrica.

A Nicaragua, el "ball de xifres" és una estratègia clau en la defensa de l'explotació minera d'El Pavón. Les autoritats i les empreses han publicat estadístiques sobre els llocs de treball generats, la inversió estrangera directa o la contribució tributària del megaprojecte. No obstant això, **aquestes dades són presentades de manera sistemàtica de forma descontextualitzada, mitjançant l'ús de dades en brut que no permeten posar-les en relació amb altres indicadors.**

Finalment, el cas de **Surf City** destaca, precisament, per l'**omissió de dades concretes sobre indicadors econòmics** associats a l'execució. En lloc d'això, s'emfatitzen xifres com la quantitat de quilòmetres de carretera a construir o la distància del megaprojecte amb la capital, la qual cosa contribueix a projectar-lo com una infraestructura accessible i beneficiosa per a la població salvadorenca.

Com s'esmenta a l'inici d'aquest informe, el procés discursiu de legitimació se centra a ressaltar els aspectes positius o beneficiosos de l'objecte que es busca legitimar, alhora que sol emfatitzar els aspectes negatius dels opositors o els seus interessos. No obstant això, a diferència d'altres estudis sobre els discursos institucionals de legitimació (Martín Rojo & Van Dijk, 1998), la nostra anàlisi revela que, en aquest cas, **l'estratègia general de legitimació no es basa en la polarització, sinó en l'omissió, invisibilització o minimització de l'oposició als megaprojectes.**

Aquesta estratègia de "no polarització" es presenta com una eina eficaç de legitimació, ja que, **en lloc de desacreditar o desqualificar els opositors, simplement n'elimina la presència del discurs**.

A través de recursos discursius com els examinats en la secció anterior, **les veus contràries als megaprojectes es dissolen en una representació d'una societat unificada que els dona suport**. D'aquesta manera, representants polítics, inversors i executors presenten aquests territoris com a espais buits, sense rastre de vida prèvia ni naturalesa, que es troben a l'espera de ser *revitalitzats* amb l'arribada dels megaprojectes.

No obstant això, aquesta representació dista molt de la realitat. Aquests llocs estan habitats per comunitats i fins i tot pobles originaris, amb les seves particularitats, costums i formes de vida en estreta relació amb el seu territori i que coexisteixen amb la riquesa natural que els envolta. La implementació d'aquests megaprojectes, més que beneficiar-los, altera negativament i per sempre les seves dinàmiques socials, culturals, econòmiques i les d'altres formes de vida que habiten l'ecosistema.

Referències generals

Biffi, N. (2014). Váyanse que ahí viene el desarrollo: dispositivos discursivos de las mercadocracias o democracias de mercado. *IM-Pertinente, 2*(2), 17-38.

Gago, V., & Mezzadra, S. (2015). Para una crítica de las operaciones extractivas del capital. Patrón de acumulación y luchas sociales en el tiempo. *Nueva Sociedad, 255*, 38-56.

Habermas, J. (1991). *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society*. The MIT Press.

Hoetmer, S., et al. (2014). Minería y movimientos sociales en el Perú. Instrumentos y propuestas para la defensa de la vida, el agua y los territorios. *PDTG TEJIENDO SABERES*.

Martín Rojo, L., & Van Dijk, T. A. (1998). "Había un problema y se ha resuelto". Legitimación de la expulsión de inmigrantes "ilegales" en el discurso parlamentario español. En L. Martín Rojo & R. Whittaker (Eds.), *Poder decir o el poder de los discursos*. Arrecife Producciones.

Quijano, A. (2003). Colonialidad del poder, eurocentrismo y América Latina. En E. Lander (Ed.), *La colonialidad del saber: Eurocentrismo y ciencias sociales. Perspectivas latinoamericanas* (pp. 201-246). Buenos Aires y Caracas.

REDS & Centre of Discourse Studies. (2022). Identificación de estrategias discursivas que promueven la discriminación y el odio: Conceptos, definiciones y un ejemplo. Ediciones REDS.

Reyes, A. (2011). Strategies of legitimization in political discourse: From words to actions. Discourse & Society, 22(6), 781–807.

Ribas Bisbal, M. (2004). Discurso dominante e identidades sociales. En M. Pütz, J. N. van Aertselaer, & T. A. Van Dijk (Eds.), *Communicating ideologies: Multidisciplinary perspectives on language, discourse, and social practice* (pp. 391–414). Offprint Peter Lang.

Van Dijk, T. (1991). *Racism and the press*. Routledge.

Van Dijk, T. A. (1999). Legitimación. En T. A. Van Dijk (Ed.), *Ideología: Una aproximación multidisciplinaria* (pp. 318-327). Gedisa.

Van Dijk, T. A. (2003). *Ideología y discurso*. Ariel.

Van Leeuwen, T. (2007). Legitimation in discourse and communication. *Discourse & Communication, 1*(1), 91–112.

Reds

solidaridad para la transformación social

Reds - Red de solidaridad para la transformación social - és una organització nascuda a Barcelona el 1999 que incideix en processos de transformació social a través de la promoció de la corresponsabilitat en la defensa dels Drets Humans, l'acompanyament de moviments socials i persones defensores i la creació d'espais de reflexió crítica i noviolenta.

Reds- Red de solidaridad para la transformación social
Pere Vergés, 1, 08020 Barcelona
+34 697 392 041 / reds@reds.ong

www.reds.ong @reds_transforma